

Stanisław Urbański

Twórczość naukowa prof. dr hab. Pawła Placyda Ogórka OCD

Studia Theologica Varsaviensia 46/2, 79-105

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. STANISŁAW URBAŃSKI

TWÓRCZOŚĆ NAUKOWA PROF. DR. HAB. PAWŁA PLACYDA OGÓRKA OCD

Ojciec Profesor swoją twórczością naukową wpisuje się znakomicie w wielki nurt odnowy teologii duchowości po Soborze Watykańskim II. Pomijając historyczne polemiki na temat duchowości, trzeba zaznaczyć, że w znanych syntezach teologicznych zabrakło miejsca na teologię duchowości. Właściwe odrodzenie następuje w XIX wieku, który doprowadził do odrodzenia zgromadzeń zakonnych i do „wysiewu” bogatego życia mistycznego.

Po okresie międzywojennym wyłoniło się nowe rozumienie teologii duchowości jako pewnego rodzaju teologii dogmatycznej lub teologii moralnej, ale widzianych przez pryzmat relacji ze świadomością religijną. W ten sposób duchowość staje się świadomością relacji z Bogiem, realizowanej na modlitwie i ćwiczeniach religijnych bez wymiaru mistycznego. W konsekwencji zaś przesunięcie akcentów w stronę pragmatyki i psychologii doprowadziło do usunięcia z pola widzenia obiektywnej treści objawienia, która przenika do podmiotowości i do niej się upodabnia. Dlatego o. Profesor doskonale rozumie, że potrzebne jest przełożenie prawd wiary na praktykę życia duchowo-religijnego, na życie duchowe. Treścią objawienia, bowiem jest Słowo jako Oblubieniec, co w starożytnej teologii duchowości było zawsze obecnym przedmiotem refleksji. Wobec tego życie duchowe jest po prostu pełnią życia chrześcijańskiego. Natomiast to życie polega na porządkowaniu całej egzystencji wokół źródła, którym jest Chrystus, dany nam przez wiarę. Innymi słowy, teologia duchowości opiera się na doświadczeniu Chrystusa, które zostało nam dane przez Ducha Świętego i w Duchu Świętym. Ma ono swe odbicie w postaciach świętych osiagających osobistą świętość. W realizacji więc tej świętości aktualizuje się obiektywne pojednanie świętości z teologią, teologii duchowości z prawdami wiary.

Ojciec Profesor, wierny tradycji teologicznej, podkreśla nieustannie na wykładach i w swoich publikacjach jedność między teologią

a świętością. Taka jedność rozwijała się aż do czasów wielkiej scholastyki. Natomiast neoscholastyka kontreformacji stanie się później klasycznym okresem rozdzielenia teologii przeżyciowej i teoretycznej. Następuje rozdziewiek, wskutek którego teologia staje się bardziej dziedziną spekulatywną. Dlatego, wracając do pierwotnej jedności, o. Profesor odwołuje się do Pisma Świętego, że blask prawdy istnieje we wszystkich dziełach Stwórcy, w szczególności zaś sposób w człowieku, stworzonym na obraz i podobieństwo Boga; prawda oświeca rozum i kształtuje wolność człowieka, który w ten sposób prowadzony jest ku poznaniu i umiłowaniu Pana. Dlatego psalmista woła: *Wznies ponad nami, o Panie, światłość Twojego oblicza!* (Ps 4, 7). Powyższa wypowiedź, stanowiąca wprowadzenie do encykliki *Veritatis splendor* Jana Pawła II, skierowanej do wszystkich biskupów Kościoła katolickiego, o niektórych podstawowych problemach moralnego nauczania Kościoła, ma mocne osadzenie w wielowiekowej Tradycji doktrynalnej chrześcijaństwa.

Tytułem słuszności tego stwierdzenia, według o. Profesora, wystarczy odwołać się do dwóch wielkich autorytetów teologicznych: św. Augustyna i św. Bernarda z Clairvaux. Otóż cały system teologicznej refleksji św. Augustyna można streścić w twierdzeniu: ostatecznym celem człowieka jest zjednoczenie z Bogiem przez miłość. Miłość stanowi równocześnie drogę prowadzącą do zjednoczenia z Bogiem. Z kolei ideą przewodnią duchowej doktryny Doktora z Clairvaux jest pojęcie prawdy. Według niego Najwyższą Prawdą jest Bóg. Chrystus jest Prawdą Wcieloną. Świętość zaś, czyli doskonałość w miłości, polega na życiu w prawdzie wobec Boga, wobec bliźnich i wobec samego siebie.

Identyczną myśl spotykamy u Trapisty z Gethsemanii, Tomasza Mertona, w jego koncepcji świętości: *Dla mnie być świętym to znaczy być sobą (w prawdzie). Zagadnienie świętości sprowadza się w istocie do problemu poznania, kim jestem i odkrycia swojego prawdziwego „ja”*.¹ Odnalezienie prawdziwej osobowości, zdaniem Trapisty, zaczyna się i doskonali w tajemnicy udzielania się życia Bożego. Tylko Bóg zna tajemnicę człowieka i pragnie żyć z nim nie tylko jako Stwórca, lecz jako drugie i prawdziwe „ja”.

W tym kontekście, zaznacza o. Profesor, jeszcze bardziej wyraziście stają się słowa Jana Pawła II w jego kolejnej encyklice *Fides et ratio* o relacjach między wiarą a rozumem: *Wiara i rozum są jak*

---

¹ T. Merton, *Posiew kontemplacji*, Kraków 1982, s. 23.

dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy. Sam Bóg zaszczerpił w ludzkim sercu pragnienie poznania prawdy, którego ostatecznym celem jest poznanie Jego samego, aby człowiek – poznając Go i miłując – mógł dotrzeć także do pełnej prawdy o sobie (por. Wj 33, 18; Ps 27/26, 8-9; 63/62, 2-3; J 14, 8; 1 J 3, 2). Dlatego każda autentyczna, rzetelna naukowa refleksja teologiczna jako metodycznie uporządkowana wiedza o treści objawienia, podejmująca wyjaśnienie tych treści, za pomocą ludzkich pojęć poznawanych naturalnym rozumem, nie może poprzestawać jedynie na samym integralnym przekazie doktryny chrześcijańskiej, lecz winna stanowić swoiste *circumscriptio*, opis spotkania Boga z człowiekiem na konkretnym etapie ludzkich dziejów, w realizacji Bożego planu zbawienia w aktualnej ludzkiej historii.

Jeszcze mocniej podkreśla o. Profesor, że taki charakter integralnej jedności myśli teologicznej z konkretnym życiem chrześcijańskim, miała teologia chrześcijańska niemal od początku swojej historii, po przekroczeniu i przewyżczeniu pewnego dystansu w stosunku do filozoficznej myśli helleńskiej, co ujawniło się pozytywnie szczególnie od czasu Klemensa Aleksandryjskiego i jego ucznia Orygena.

Wobec tego o. Profesor uważa, że teologia duchowości, przeżywająca obecnie prawdziwy renesans, realizuje w sposób możliwie jak najdoskonalszy postulat, iż prawdziwa teologia musi być równocześnie życiem w miłości i prawdzie. Dlatego obecnie z prawdziwą satysfakcją duchową i intelektualną należy stwierdzić fakt, że po kilkuletniej „separacji”, następuje powrót do pierwotnej jedności teologicznej refleksji i mistyki (świętości). Teolog, który by nie żył treściami wiary, a jedynie „uprawiał swój warsztat naukowy”, byłby chimera, nie zaś teologiem z prawdziwego zdarzenia. Dlatego z wielkim uznaniem należy przyjąć wysiłek teologów, którzy starają się przewyciężyć istnienie rozłamu między teologami a mistrzami życia duchowego. Ten rozłam nastąpił na początku czasów nowożytnych, a ściślej mówiąc, na początku tzw. intelektualizmu naukowego, który stanowił jedno z ograniczeń postawy oświeceniowej. Współczesna teologia głosi ścisły związek między teologią a duchowością. Następuje tym samym powrót do owej tradycji, która była nieprzerwanie obecna zwłaszcza w tradycji teologii i mistyki bizantyjskiej.² Trzeba równocześnie bardzo wyraźnie podkreślić, że i wiara nie może być

---

² Por. P. Ogórek, *Mistyka chrześcijańskiego Wschodu i Zachodu*, Warszawa 2002, s. 340.

się bez rozumu. Wiara irracjonalna groziłaby zabobonem. Fides et ratio, wiara i rozum – to dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku mistycznej kontemplacji, ku Najwyższej Prawdzie i Miłości, objawianej w pełni czasów w Słowie Wcielonym. Im bardziej człowiek poznaje Prawdę, tym więcej dostrzega jej niezgłębioną. Człowiek nieustannie w miarę poznawania Prawdy i Odwiecznej Miłości stwórczej i odkupieńczej, dostrzega nowe perspektywy Prawdy i Miłości, stanowiącej najwyższy szczyt aspiracji ludzkiego ducha i ludzkiego serca.

Powyższe przemyślenia doprowadziły o. Profesora do zajęcia się dziedziną mistyki chrześcijańskiej jako ukoronowaniem wiedzy teologicznej i życia duchowego człowieka. Zgodnie ze współczesnymi teologami duchowości uważa, że mistyka jest jednym z fundamentalnych zagadnień w studium chrześcijańskiej świętości. Ponieważ jest nie tyle jednym zagadnieniem, ile zespołem różnych problemów, dlatego jest przedmiotem badań nie tylko teologii duchowości, ale także psychologii, filozofii, filologii czy też gnostyków. A z drugiej strony jako doświadczony kierownik duchowy patrzy na to zagadnienie z punktu widzenia praktycznego. Niewłaściwie rozumienie mistyki lub jej interpretacja przez inne dyscypliny, nie tylko teologiczne, prowadzi do wypaczenia życia duchowego w postaci kwietyzmu, pelagianizmu, racjonalizmu lub do całkowitego odrzucenia. Dlatego o. Profesor znakomicie sięga do klasyków mistyki jak św. Jan od Krzyża, Mistrz Eckhart, do klasyków Zachodu i Wschodu, a także do autorów współczesnych jak T. Merton. Zagadnienie więc mistyki jak złota nić przewija się przez naukową twórczość o. Profesora począwszy od pierwszych wieków chrześcijaństwa, przez mistykę nadreńską, wielką mistykę hiszpańską, by odnaleźć jej ślady we współczesnej duchowości polskiej. Celem tych poszukiwań było odsłonięcie struktury i funkcji mistyki w życiu chrześcijanina.

Dzięki wieloletnim badaniom, ogromnemu doświadczeniu i wiedzy, o. Profesor jako jeden z najwybitniejszych znawców mistyki tworzy oryginalny tryptyk naukowy w postaci trzech dzieł naukowych: *Mistyka według T. Mertona*, *Mistrz Jan Eckhart i święty Jan od Krzyża* oraz *Mistyka chrześcijańskiego Wschodu i Zachodu*. Przebija w nich troska, jak już wyżej zaznaczyłem, o obiektywizm poglądów i ocen zagadnienia mistyki. W sposób odważny demaskuje fałszywe poglądy dotyczące mistyki, często propagowane przez polskich teologów nieznających dokładnie tej dyscypliny naukowej. Pod tym względem przytacza prawidłowe argumenty teologiczne, sięga

po różnorodne uzasadnienia historyczne, ocenia ich wagę, przy czym preambuła odczytania prawdy teologicznej jest dla niego zawsze kierunkiem przewodnim. Można powiedzieć, że te dysertacje należy zaliczyć do grona pierwszych opracowań tego typu w polskiej literaturze teologicznej z zakresu teologii mistycznej, uwzględniających myśl tradycji i współczesną literaturę. Ojciec Profesor w sposób syntetyczny ukazuje koncepcję mistyki w ujęciu najnowszych współczesnych badań z tej dziedziny. Posługuje się hermeneutyką mistyczną, która odwołuje się do analizy tekstów czołowych autorów mistycznych, a przede wszystkim Doktora Karmelu w kontekście współczesnej Autorowi teologii oraz znanej mu tradycji mistycznej. Jest tu proponowana metoda analizy semantycznej tekstu, która pozwala uniknąć subiektywnych interpretacji.

Pierwsza dysertacja poświęcona jest mistyce T. Merton a. Prześledzenie dziejów kształtowania się pojęć z tego zakresu, od Ojców Kościoła począwszy aż do czasów współczesnych, i opisów stanów mistycznych, stanowi podstawę dokonania selekcji elementów o treści mistycznej z całości spuścizny pisarskiej Trapisty. Ojciec Profesor przez rzetelne i bardzo wnikliwe studium ukazuje bogactwo myśli teologii mistycznej na przestrzeni wielowiekowej tradycji mistycznej w Kościele. W ten sposób wyakcentowuje antropologiczne i teologiczne elementy mistyki chrześcijańskiej.

Z powyższych badań wyłania się cała dziedzina poszukiwań dotyczących doświadczenia Boga, jego natury i odkrywania istotnych elementów jego struktury u wyżej wymienionych teologów mistyki. Merton zgodnie z całą tradycją mistyki osadza doświadczenie mistyczne na gruncie cnót teologicznych i darów Ducha Świętego. Dlatego o. Profesor uwzględnia rolę tych właśnie czynników nadprzyrodzonego działania w człowieku. Również analizuje szczytowy wyraz doświadczenia mistycznego, jakim jest kontemplacja. Badania na przykładzie Merton a oraz innych teologów mistyki dowodzą, że Profesor przedstawia koncepcję doświadczenia mistycznego w sposób wzorcowy. Dlatego też ma on w tej dziedzinie pionierskie i nowatorskie osiągnięcia, które będą ułatwiały badania innym pokoleniom pracowników nauki w zakresie mistyki, doświadczenia mistycznego i kontemplacji. Ukazuje, że życie mistyczne człowieka od momentu chrztu świętego aż do osiągnięcia zjednoczenia mistycznego ma zawsze charakter dynamiczny. Zrywa z powszechnym przekonaniem, że życie mistyczne jest przeznaczone tylko dla osób zakonnych. Dlatego bardzo istotną rzeczą jest uświadomienie chrześ-

cijanom, że życie kontemplacyjne powinno być realizowane w codziennym życiu.

Druga dysertacja z tryptyku również ma charakter odkrywczy. Ojciec Profesor po raz pierwszy sięga do źródeł teologa mistyki nadreńskiej Jana E c k h a r t a. Stara się wyjaśnić klasyczne terminy, wokół których powstały błędne interpretacje. Dzięki znajomości licznych szkół duchowości chrześcijańskiej, najrozmaitszych kierunków, jak też reprezentujących ich autorów i prowadzonych polemik, o. Profesor po mistrzowsku przeciwstawia się fałszywym poglądom, niejednokrotnie proponowanym przez teologów katolickich. Nic też dziwnego, że niniejsze studium po raz pierwszy w Polsce prezentuje nieznaną mistykę nadreńską, tworzącą podwaliny pod późniejszą mistykę europejską. Bez znajomości mistyki Mistra E c k h a r t a nie można zrozumieć mistyki Zachodu. W ten sposób o. Profesor wykazał się wielką kompetencją w rozwiązywaniu trudnych zagadnień życia mistycznego, wnosząc bezcenny wkład w rozwój teologii mistycznej w Polsce.

Trzeba jeszcze dodać, że Mistrz E c k h a r t, przeżywający obecnie swój duchowy renesans, szczególnie w kręgu niemieckiej duchowej kultury chrześcijańskiej, należy wraz ze św. Janem od Krzyża, do czołowych reprezentantów i niekwestionowanych mistrzów duchowości chrześcijańskiej Europy. Mistyczne treści Mistyka z Hochheim i Mistyka Karmelu, o. Profesor poprawnie interpretuje w kontekście rzetelnej znajomości historii mistyki oraz szkół duchowości nadreńskiej i hiszpańskiej. A przez prezentację duchowej doktryny tych dwóch wielkich mistrzów oraz przez zestawienie ich niepowtarzalnej oryginalności ukazuje wieloaspektowość religijnego doświadczenia chrześcijańskiego oraz mistyki chrześcijańskiej.

Trzecią dysertacją tryptyku jest znakomite dzieło *Mistyka chrześcijańskiego Wschodu i Zachodu*, stanowiące uwieńczenie dotychczasowych badań o. Profesora. Jest to oryginalne i twórcze studium o charakterze analityczno-porównawczym w zakresie dwóch wielkich, wzajemnie uzupełniających się tradycji teologiczno-mistycznych Wschodu (Kościoła bizantyjskiego) i Kościoła Zachodu.

W ten sposób o. Profesor ukazuje wielkie postacie teologiczno-mistycznej myśli chrześcijańskiej Kościoła przed i po zerwaniu jedności, wykazując podobieństwa oraz różnice w sposobie naukowej interpretacji chrześcijańskiego doświadczenia Boga.

Można zatem stwierdzić, że powyższa pozycja w zakresie mistyki Wschodu i Zachodu jest też pionierskim opracowaniem w obsza-

rze teologicznej myśli europejskiej. Ojciec Profesor wydobył bowiem te istotne elementy mistyki siostrzanych Kościołów, które tworzą jedną wielką mistykę chrześcijaństwa, dotychczas słabo znaną w piśmiennictwie teologicznym. Potrafił wydobyć specyficzne cechy teologii mistycznej obu Kościołów, tworząc świetną syntezę doktryny.

Ojciec Profesor ukazuje również doktrynę mistyki chrześcijańskiej w perspektywie trzeciego tysiąclecia. Dlatego powyższe studium ma charakter ekumeniczny. Przeprowadzone analizy prezentują całą doniosłość racji mistyki przeżyciowej, studyjnej, tradycyjnej i współczesnej, ukazując kierunki rozwoju życia mistycznego i mistyki jako najwyższej formy duchowego życia człowieka. Stanowi ono również ewidentny wyraz postępu naukowo-teologicznej refleksji w tym przedmiocie, w świetle współczesnych dyskusji i odkryć, a zarazem stanowi motyw podejmowania dalszych szczegółowych studiów w tej dziedzinie.

Należy stwierdzić, że naukowe badania prof. P. Ogórka koncentrują się przede wszystkim wokół zagadnień fundamentalnych teologii życia mistycznego. Dlatego wykazał się on pogłębioną analizą takich problemów, jak doświadczenie mistyczne Boga, pojęcie mistyki, kontemplacja wlna. Istotą tych analiz jest wykazanie integralności doświadczenia Boga, które obejmuje wszystkie wymiary życia ludzkiego, jego sferę cielesną, psychiczną i duchową, które należą do dziedziny tajemnicy duszy. Zastosowana zaś metoda analizy porównawczej i semantycznej pozwoliła ukazać oryginalność badanych postaci, które są mocno osadzone w tradycji mistycznej Kościoła.

W swej refleksji o. Profesor unika jednostronności, dokonując twórczych zestawień systemów tradycyjnych (np. mistyka tradycyjnych szkół duchowości, ze szczególnym uwzględnieniem św. Jana od Krzyża, św. Teresy Wielkiej) z osiągnięciami najnowszej myśli antropologicznej, mistycznej, teologii duchowości (np. określenia jej istoty, zakresu i miejsca w obszarze dyscyplin teologicznych).

Należy tu dodać, że o. Profesor od początku swej drogi naukowej wykazywał żywe zainteresowanie dla prądów współczesnych i ważnych dla rozwoju teologii duchowości i teologii życia mistycznego. Podchodził do nich z pozycji osobistych badań, a także na podstawie osobistego doświadczenia duchowego, wskazując na ich elementy inspirujące, jak również na niebezpieczeństwa dla autentycznego przekazu mistyki. Przykładem są pionierskie badania prowadzone nad niebezpieczeństwem „mistyki” Dalekiego Wschodu. Są to pierwsze badania prowadzone w Polsce, wykazujące błędy teologiczne w za-

stosowaniu i połączeniu „mistyki” Dalekiego Wschodu z mistyką Zachodu, choćby wspomnieć A. de Mello.

Należy jeszcze podkreślić, że naukowe prace o Mertonie stawiają o. Profesora w szeregu najwybitniejszych znawców jego mistyki. Pojawiające się obecnie różne opracowania o Trapiście często śmieszają naiwnością interpretacji. Tymczasem o. Profesor, analizując wszystkie pisma Mertona z punktu teologicznego, stworzył znakomitą syntezę jego koncepcji duchowej opartej na tradycji Kościoła. Jednocześnie wyrażonej we współczesnej formie, akcentującej główne założenia mistyki, które stanowią szczególnie przedmiot zainteresowania duchowego człowieka naszej epoki. W szczególności zaś ukazuje potrzebę, a nawet konieczność holistycznego, czyli całościowego widzenia człowieka w życiu mistycznym.

Na podstawie myśli mistycznej Mertona o. Profesor buduje poprawną jego doktrynę, często błędnie przedstawioną przez trendy gnostyczne czy ateistyczne. Badania te stanowią bezcenną pomoc w przeciwstawianiu się ruchom pseudomistycznym, a zarazem nie zamykają się na bogactwo pozachrześcijańskich wielowiekowych tradycji duchowych. Dlatego o. Profesora można zaliczyć do grona najwybitniejszych odkrywców mistyki Mertona, z punktu zaś teologicznego powyższe opracowania za jedyne w tej dziedzinie. Dokładne odczytanie koncepcji Trapisty z Gethsemanii w świetle tradycji i najnowszej literatury światowej, decyduje o tym, że opracowania te są jak dotychczas najlepszymi opracowaniami w literaturze teologii Kościoła. Ojciec Profesor z mistrzowską wręcz dojrzałością potraktował dylematy życia religijno-duchowego i rzucił na nie światło, które płynie z osobowości i nauki Mertona.

Badania o. Profesora będą także w kierunku mistyki kobiecej, mistyki św. Teresy Wielkiej, a przede wszystkim mistyki Doktora Kościoła, św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Ojciec Profesor z właściwym sobie znawstwem duchowości św. Teresy z Avila, przeprowadził studium nad organizacyjnym i wychowawczym talentem Świętej. Wrodzony talent wciąż był ubogaczony o własny wysiłek i łaskę, a zaowocował reformą zakonu nadającą mu charakterystyczną orientację kontemplacyjną we wspólnocie Kościoła i za Kościół, ze szczególnym uwzględnieniem misyjnego charakteru Kościoła oraz wypracowanym systemem wychowawczym od przyjmowania kandydatek, aż do pełni życia karmelitańskiego.

W analizie pism św. Teresy od Dzieciątka Jezus o. Profesor podejmuje problem wiary w jej życiu duchowym i mistycz-

nym. Doskonale wniknął w duchowość św. Teresy, w związek nadprzyrodzonej cnoty wiary z „małą drogą dziecięctwa duchowego”, oraz z jej mistycznym doświadczeniem, które zostało usytuowane w świetle nauki św. Jana od Krzyża i w odniesieniu do trudnych doświadczeń wiary człowieka naszych czasów. Dzięki zaś analizie duchowości Zgromadzenia Karmelitanek Dzieciątka Jezus możemy poznać jak „mała droga dziecięctwa duchowego” przybrała nowe oblicze z właściwymi sobie rysami duchowości: chrystocentryzm, maryjność, profetyzm, duch kontemplacji i radykalizmu, wycucie ducha liturgii, Kościoła i służebności względem ojczyzny, oraz szczególnego kultuwowania cnót: pokory, ubóstwa i ufności.

Ważnym sektorem naukowych badań o. Profesora są współczesne zagadnienia teologii duchowości. Dowodem szczególnego zainteresowania się teologią duchowości jest jego syntetyczne opracowanie teologii duchowości w zakresie natury i środowiska doskonałości chrześcijańskiej oraz w zakresie rozwoju doskonałości chrześcijańskiej. Teologia duchowości jest oparta na solidnej literaturze przedmiotowej o wysokiej jakości naukowej, zarówno rodzimej, jak i zagranicznej. W konsekwencji swoich badań pogłębił i poszerzył koncepcję teologii duchowości jako „nauki mistycznej” w odróżnieniu od ujęcia wyłącznie ascetycznego, moralnego czy dogmatycznego. Należy tutaj koniecznie wymienić artykuły poświęcone duchowości różnych stanów, w których podejmuje bardzo szczegółową refleksję nad specyfiką poszczególnych duchowości w Kościele. W sposób umiejętny i żywy przekazuje wiedzę na temat przyczyn oraz krystalizowania się poglądów teologicznych odnośnie do duchowości stanów.

Na linii tych zagadnień sytuuje się także podjęte w sposób dojrzały zagadnienie modlitwy, opracowane w trzech pozycjach książkowych. Refleksja teologiczna nad tematyką modlitwy dotyczy jej roli w życiu duchowym człowieka według nauczania św. Teresy od Jezusa oraz wskazuje na konieczne uwarunkowania jej rozwoju, zarówno uwarunkowania nadprzyrodzone, jak i ze strony ludzkiego wysiłku. Modlitwę ukazuje o. Profesor w najszerszym kontekście życia duchowego jako funkcję całości życia nadprzyrodzonego oraz jako szczególny wyraz wewnętrznej prawdy chrześcijanina. Rozpatruje szczegółowo wszystkie rodzaje i stopnie od najprostszyc form, aż do najwyższych mistycznych stopni modlitwy wewnętrznej. Można zatem stwierdzić, że opracowania na temat modlitwy stanowią świetne minisyntezy w ujęciu szkoły karmelitańskiej, współczesnej myśli teologicznej, antropologicznej i potrzeb duchowych człowieka. Dłate-

go o. Profesor stara się ukazać modlitwę w ujęciu odpowiadającym współczesnemu chrześcijaninowi, uwzględniając aspekt psychologiczny i egzystencjalny człowieka.

Powyższe trzy dzieła o modlitwie stanowią pewne compendium nowoczesnego opracowania modlitwy, bardzo aktualnego dla całej Europy, ponieważ szerzą się „techniki” religii Wschodu, które są obce duchowości chrześcijańskiej. Problematykę tę podejmuje o. Profesor szczególnie w badaniach seminaryjnych i w swojej rozprawie o misticzności Mistra E c k h a r t a. Porównując doktrynę mistyczną tego XV-wiecznego teologa z nauką św. Jana od Krzyża prezentuje perspektywę dialogu buddyjsko-chrześcijańskiego.

Znamiennym polem badań o. Profesora jest dziedzina kierownictwa duchowego. Wśród szczegółowych zagadnień przewodnictwa wyróżnia: istotę tegoż kierownictwa, zadania oraz warunki skuteczności ze strony kierownika i osoby kierowanej. Warto wspomnieć, że to zagadnienie stało się już przedmiotem badań seminaryjnych. Badania te mają wielkie znaczenie, zwłaszcza dzisiaj, gdy człowiek jest zalewany falą psychologizacji religii, niezbędne jest wskazywanie zdrowo rozumianej drogi duchowego wzrostu chrześcijanina. Osiągnięcie proponowanego przez niektóre orientacje duchowości tak zwanego rozluźnienia psychicznego może być niebezpiecznym zjawiskiem w kształtowaniu życia duchowego. Dlatego o. Profesor uważa, że kierownictwo duchowe także w dzisiejszych czasach zachowuje swoją aktualność w rozwoju życia duchowego i musi prowadzić do coraz większej dojrzałości duchowej.

W dorobku naukowym o. Profesora z zakresu teologii duchowości ujawniają się również bardzo interesujące badania nad doktryną czółowych twórców teologii życia duchowego, zarówno polskich, jak i o zasięgu ogólnokościelnym, dawnych mistrzów życia duchowego, jak i współczesnych. Wyrazem tego zainteresowania są artykuły poświęcone św. Janowi od Krzyża, św. Teresie Wielkiej, św. Teresie od Dzieciątka Jezus, T. Mertonowi, bł. Rafałowi Kalinowskiemu, św. Franciszkowi Salezemu, św. Tomaszowi z Akwinu, św. Benedyktowi, św. Ignacemu Loyoli, św. Augustynowi, św. Janowi Kantemu, św. Dominikowi, bł. Elżbiecie od Trójcy Świętej, św. Franciszkowi z Asyżu.

Ojciec Profesor potrafił znakomicie przebrnąć przez gąszcz ogromnej liczby źródeł i w sposób jasny ukazać doktrynę oraz dzieło życia danych osób. Takie podejście do badanego problemu prowadziło go do wskazania oryginalnych oraz aktualnych wartości dostrzeżonych w ich piśmien-

nictwie i życiu duchowym, w nauce oraz w ich dziełach. Dlatego świetnie umiał zmagać się z przedstawieniem wątków biograficznych i teologicznych, a równocześnie starać się utrzymać przy głównym wątku badanego problemu. I trzeba przyznać, że mu się to wspaniale udaje. Potrafi umiejętnie przenieść osiągnięcia myśli i ducha mistrzów życia duchowego przeszłości na czasy obecne. Ta umiejętność implikuje w sobie gruntowne naświetlenie rozpatrywanych problemów, krytyczną ocenę zaznaczających się w nich stanowisk teologicznych, a wreszcie rzetelnie wyważonych i przekonujących wniosków. Są to więc zagadnienia z zakresu historii duchowości, obejmujące m.in. duchowość polską XIX i XX wieku.

W publikacjach o. Profesora ujawnia się w zakresie teologii duchowości jeszcze jeden nurt bardzo zaniedbany w polskiej literaturze teologicznej, który jest poświęcony zagadnieniom duchowości liturgicznej. Ojciec Profesor po mistrzowsku wykazuje, że z „duchowością liturgiczną” mamy do czynienia wtedy, gdy liturgia dyktuje metodę korzystania z dóbr duchowych i środków w dążeniu do świętości. Zwraca uwagę nie tylko na istotę „duchowości liturgicznej”, ale także pisze na temat liturgii sakramentalnej i rozważania na niedzielę oraz święta. Można powiedzieć, że są to pierwsze w Polsce opracowania dokonane przez specjalistę teologii duchowości, stanowiące fundament badań podejmowanych przez teologów w przyszłości.

Jako drugi, obok teologii duchowości, odrębny i obszerny nurt publikacji naukowych o. Profesora stanowią zagadnienia z zakresu teologii moralnej. Należą tutaj nie tylko zagadnienia szczegółowe o tematyce specyficznie moralnej, które znalazły wyraz w licznych artykułach, jak problem eutanazji, obrony życia ludzkiego, godziwości wojny, ale przede wszystkim fundamentalne działy teologii moralnej ujmowane w duchu odnowy soborowej tej dyscypliny teologicznej.

Jednak zagadnienia teologii moralnej o. Profesor rozpatruje w wyraznym związku z problemami teologii duchowości, która zakłada chrystocentryczny, sakramentalny i eklezjalny wymiar jako najbardziej istotnej podstawy życia chrześcijańskiego. Teologia moralna również znalazła swój wyraz w samodzielnych opracowaniach książkowych. Świadczą one o erudycji o. Profesora w dziedzinie teologii moralnej i etyki chrześcijańskiej. Stanowią bardzo dobrą syntezę merytoryczną omawianej wiedzy teologicznej. Charakteryzując zaś ogólnie publikacje z zakresu teologii moralnej należy zauważyć, że *jej umiejętne wyłożenie, nasycone w większym stopniu nauką Pisma Świętego, ukazywało wzniosłość powołania wiernych w Chrystusie, a także ich obowiąz-*

zek przynoszenia plonu w miłości, która ma na względzie życie święta (DFK 16).

Ten soborowy postulat, co stwierdza o. Profesor w swojej szczegółowej analizie historyczno-teologicznej, był poprzedzony pionierskimi opracowaniami wybitnych teologów moralistów (J. Sailer, J. Hirscher), którzy postulowali moralność opartą na Ewangelii, która w ujęciu słownym byłaby bardziej zbliżona do Ewangelii, a co do metody zupełnie inna od nauki prawa. Albowiem *tylko małą część naszych obowiązków ujmują prawa, a ogromna dziedzina moralnej działalności stoi przed nami*, pisze o. Profesor. Idea naśladowania Chrystusa dominująca w całej teologii posoborowej ukazuje z całą wyrazistością charakter moralności chrześcijańskiej jako realizację miłości chrześcijańskiej, a naukę Kazania na Górze jako obowiązującą wszystkich chrześcijan. To właśnie w wyniku prowadzonych zajęć z teologii moralnej powstało osiem skryptów, które zostały przygotowane z dużą solidnością w charakterze podręczników.

Badania o. Profesora stanowią bezcenną próbę aplikacji nauki duchowo-mistycznej do chrześcijańskiego życia współczesnych wiernych, propagując koncepcję dynamicznego rozwoju życia duchowego. Są to również badania źródłowe, głęboko podbudowane nauką Tradycji, Pisma Świętego, nauką Soboru Watykańskiego II oraz nauczaniem Jana Pawła II. Zawierają one najnowsze ujęcia bardzo istotnych zagadnień z teologii duchowości. Do tych osiągnięć należy jeszcze dodać pionierskie badania nad mistyką polską XIX i XX wieku, wypracowanie i zastosowanie w powyższych badaniach własnej, oryginalnej metody w mistyce przeżyciowej.

Ojciec Profesor jest teologiem głęboko eklezyjalnym, co znaczy, że jego koncepcja teologii duchowości jest w głębokim związku z rzeczywistością Kościoła. Można powiedzieć, że jego działalność naukowa jest wypełniona pracą nad podstawami teologii duchowości, nad próbą ustalenia jej statusu metodologicznego oraz jej związku z innymi dyscyplinami. Dlatego broni specyfiki uprawiania teologii duchowości z częstym odwoływaniem się do Tradycji doktrynalnej.

Ojciec Profesor nie jest usatysfakcjonowany tylko teoretycznym uprawianiem tej dziedziny wiedzy. Niezmordowanie udziela się też w głoszeniu konferencji dla sióstr i kapłanów, w głoszeniu rekolekcji. W ten sposób kształtuje postawy wierności wartościom ojczywym i chrześcijańskim.

KS. STANISŁAW URBAŃSKI

PUBLIKACJE O. PROF. DR. HAB. PAWŁA PLACYDA OGÓRKA OCD

1. Książki

1. *Czym jest świętość?*, Kraków 1983.
2. *Życie modlitwy w nauce św. Teresy od Jezusa*, Warszawa 1984.
3. *Przy stole słowa Bożego. Rozważania na wszystkie niedziele i święta*, t. I. *Okres Bożego Narodzenia i Wielkiej Nocy*, Warszawa 1989; t. II. *Okres zwykły (niedziele)*, Warszawa 1989; t. III. *Najświętsza Maryja Panna i święci*, Warszawa 1989.
4. *Duchowość liturgiczna*, Poznań 1993.
5. *Mistyka według T. Mertona*, wyd. ATK, Warszawa 1996.
6. *Mistrz Jan Eckhart a święty Jan od Krzyża*, wyd. UKSW, Warszawa 1999.
7. *Szafarstwo sakramentu Pokuty*, Poznań 1999.
8. *Teologia życia duchowego*, cz. I. *Natura i środki doskonałości chrześcijańskiej*, Warszawa 1999 (mała poligrafia).
9. *Teologia życia duchowego*, cz. II. *Rozwój chrześcijańskiej doskonałości. Duchowość różnych stanów*, Poznań 1992.
10. *Mistyka chrześcijańskiego Wschodu i Zachodu*, wyd. UKSW, Warszawa 2002.
11. *Teologiczno-biblijne fundamenty modlitwy w Karmelu*, wyd. Carmelitanum, Poznań 2002.
12. *Teologia modlitwy*, wyd. Carmelitanum, Poznań 2002.
13. *Duchowość laikatu*, Warszawa 2006 (mała poligrafia).

2. Monografie

1. *Teologia moralna*, cz. I. *Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej. Cnoty teologalne*, Kraków 1983; cz. II. *Eucharystia. Cnota nadprzyrodzonej miłości*, Kraków 1983.
2. *Teologia moralna. Sakrament pokuty. Sakrament chorych*, Kraków 1983.
3. *Teologia moralna. Cnoty kardynalne: roztropność, umiarkowanie, męstwo*, Kraków 1984.

4. *Teologia moralna. Cnota sprawiedliwości*, Kraków 1985.
5. *Teologia moralna. Sakrament kapłaństwa. Cnota religijności*, Łódź 1987.
6. *Zarys etyki ogólnej*, Poznań 1988.
7. *Teologia moralna. Szafarstwo sakramentu pokuty*, Poznań 1994.

3. Artykuły naukowe

1. *Kierownictwo duchowe w konfesjonale a kierownictwo wykonywane przez przełożonych*, w: *Mater spiritualium*, red. O. Filek, Kraków 1977, s. 477-490.
2. *Wezwanie do odnowy świata przez odnowę człowieka w Chrystusie*, w: *Dialog Kościoła z kulturą*, red. S. Misiniec, Kraków 1985, s. 55-57.
3. *Tajemnica jedności Eucharystia*, „Karmel” 1987 nr 2, s. 3-9.
4. *Zagadnienie wyrzeczenia w nauce św. Jana od Krzyża*, „Karmel” 1989 nr 4, s. 9-16.
5. *Maryja w życiu chrześcijanina*, w: *Maryja w nauczaniu Jana Pawła II i w życiu naszego Kościoła*, red. P. Socha, Gorzów Wlkp. 1989, s. 41-60.
6. *Środki realizacji świętości*, w: *Świętość we współczesności*, red. J. Dec, Wrocław 1990, s. 55-58.
7. *Czy odmitologizowanie mistyki?*, „Communio” 1992 nr 5, s. 79-98.
8. *Tomasz Merton – Świadkiem drogi do Boga człowieka XX wieku*, „Ethos” 1996 nr 3-4, s. 192-201.
9. *Kierownictwo duchowe w listach o. Rafała Kalinowskiego*, w: *Oblicza doskonałości chrześcijańskiej*, red. M. Chmielewski, Lublin 1996, s. 109-124.
10. *Nadprzyrodzona cnota wiary w życiu św. Teresy od Dzieciątka Jezus*, w: *Mała droga zupełnie nowa*, red. J. Machniak, Kraków 1997, s. 26-65.
11. *Kształtowanie duchowej dojrzałości osób konsekrowanych*, w: *Mistrzynie świętości i prawdy. Katarzyna ze Sieny. Teresa z Avila*, red. J. Misiurek, KUL, Lublin 1997, s. 119-160.
12. *Duchowość Karmelitanek Dzieciątka Jezus*, STV 35 (1997) nr 2, s. 353-390.
13. *Refleksja teologicznomoralna z okazji 30-lecia enc. „Humanae vitae”*, STV 36 (1998) nr 2, s. 51-69.
14. *Równowaga wewnętrzna w życiu duchowym i kontemplacji*, STV 36 (1998) nr 1, s. 137-176.

15. *Czy rzeczywiście nowe zesłanie Ducha Świętego*, „Życie Konsekrowane” 1998 nr 4, s. 2-16; tenże, STV 37 (1999), s. 3-12.
16. *Metody rekolekcyjne w duchu nowej ewangelizacji*, „Dobry Pasterz” z. XXIII, Zielona Góra 1999, s. 62-76.
17. *Edyta Stein. Św. Teresa Benedykta od Krzyża – filozof i karmelitanka*, STV 38 (1999) nr 2, s. 175-183.
18. *Modlitwa w życiu zakonnym*, „Życie Konsekrowane” 1999 nr 1, s. 3-12.
19. *Asceza w życiu zakonnym*, „Życie Konsekrowane” 1999 nr 2, s. 52-62.
20. *Mistyka – zagrożenie czy szansa?*, w: *Mistyka drogą zjednoczenia z Bogiem*, red. S. Urbański, Warszawa 1999, s. 11-33.
21. *Mistrzowie chrześcijańskiej mistyki. Mistrz Jan Eckhart i św. Jan od Krzyża*, w: *Duchowość przełomu wieków*, red. S. Urbański, M. Szymula, Warszawa 2000, s. 128-147.
22. *Modlitwa a doskonałość życia chrześcijańskiego*, „Ateneum Kapłańskie” 2000 t. 134 z. 545, s. 27-32.
23. *Modlitwa wyrazem wewnętrznej prawdy człowieka*, „Życie Konsekrowane” 2000 nr 3, s. 73-82.
24. *Maryja zjednoczona z Ojcem*, „Życie Konsekrowane” 2000 nr 2, s. 4-22.
25. *Mistyka karmelitańska w kręgu duchowości Europy chrześcijańskiej*, w: *Duchowość Europy*, red. S. Urbański, M. Szymula, Warszawa 2001, s. 139-151.
26. *Orełdownik osób zagubionych i apostoł jedności*, w: *In Christo Redemptore*, red. J.M. Popławski, Lublin 2001, s. 305-324.
27. *Powrót. „Bądźcie miłosierni jak Ojciec” Łk 6, 36*, w: *Bóg Ojciec. Tertio millennio adveniente*, red. J. Guzowski, Seria Pastoralna. Suplement Hozjański 6, Olsztyn 2001, s. 49-72.
28. *Św. Teresa Benedykta od Krzyża drogowskazem w dążeniu człowieka do Boga na progu trzeciego tysiąclecia*, w: *Św. Teresa Benedykta od Krzyża Edyta Stein – kobieta i karmelitanka bosa – patronka Europy*, Biblioteka Zeszytów Karmelitańskich 2, Poznań 2001, s. 108-124.
29. *Historia teologii duchowości na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, w: *Duchowość przełomu wieków*, red. S. Urbański, współred. P. Gwiazda, M. Szymula, Warszawa 2001, s. 48-56.
30. *Miłosierdzie Boże jako dar i zobowiązanie*, „Życie Konsekrowane” 2001 nr 2, s. 92-104.

31. *Aktualność „ora et labora”*, „Życie Konsekrowane” 2002 nr 4, s. 38-47.
32. *Moralność a mistyka*, w: *Zaufać Bogu i człowiekowi*, red. S. Skobel, Łódź 2002, s. 134-143.
33. *Kierownictwo duchowe w życiu i posłudze św. Rafała Kalinowskiego*, w: *Powołani do świętości*, red. J. Gogola, Kraków 2002, s. 238-268.
34. *Szata Maryi – znakiem nowego życia*, w: *Szkaplerz karmelitański*, Biblioteka Zeszytów Karmelitańskich 3, Poznań 2002, s. 59-72.
35. *Duchowość laikatu*, w: *Duchowość osób powołanych*, red. S. Urbański, M. Szymula, Warszawa 2002, s. 116-128.
36. *Rafał Kalinowski wzorem i patronem dla współczesnego człowieka*, w: *Duchowość polska*, red. S. Urbański, Warszawa 2002, s. 115-149.
37. *Duchowość człowieka w epoce ekologii*, w: *Duchowość współczesnego człowieka w świetle globalizacji i edukacji*, red. S. Urbański, wyd. UKSW, Warszawa 2003, s. 29-47.
38. *Lectio divina różańcowych tajemnic światła*, w: *Homo orans 4*, wyd. KUL, Lublin 2003, s. 245-264.
39. *Modlitwa i asceza jako znak profetyczny dla świata*, „Życie Konsekrowane” 2003 nr 4, s. 38-47.
40. „*Zwrot ku mistyce*” w *duchowości współczesnej*, w: *Nova et vetera polskiej duchowości*, red. M. Chmielewski, Lublin 2004, s. 67-84.
41. *Modlitwa uwielbienia istotnym aspektem duchowości chrześcijańskiej*, w: *Homo orans 5*, red. J. Misiurek, J. Popławski, K. Burski, wyd. KUL, Lublin 2004, s. 187-204.
42. *Mystyka chrześcijańskiego Wschodu i Zachodu*, „Życie Duchowe” 2004, s. 29-35.
43. *Miłosierdzie w początkach życia monastycznego*, w: *Franciszkańska wyobraźnia miłosierdzia*, red. A. Baran, Lublin 2004, s. 29-54.
44. *Patriotyzm i miłosierdzie św. Rafała Kalinowskiego*, w: *Światła miłosierdzia*, red. A. Baran, Lublin 2004, s. 185-198.
45. „*Mistyczne teksty*” św. *Rafała Kalinowskiego*, w: *Świadkowie polskiej duchowości*, red. S. Urbański, Warszawa 2004, s. 71-89.
46. *Jezus Chrystus życiem kapłana*, „Dobry Pasterz”, z. XXIX, styczeń-grudzień, Zielona Góra 2004, s. 132-139.
47. *Duchowość osób zakonnych*, w: *Trwać pod spojrzeniem Pana*, red. A.F. Dziuba, Warszawa 2004, s. 215-288.

48. *Eucharystia w życiu duchowym św. Teresy od Dzieciątka Jezus, w: Lumen Christi tantum in Ecclesia*, red. T. Paszkowska, Lublin 2005, s. 507-533.
49. *Sprawiedliwość – drugie imię świętości*, w: *Oblicza sprawiedliwości*, red. A. Baran, Bibliotheca Honoratiana, Zakroczym 2005, s. 60-77.
50. *Duchowe itinerarium św. Teresy Małgorzaty Redi*, w: *Ukryta z Chrystusem w Bogu*, red. J. Gogola, Kraków 2005, s. 60-77.
51. *Eucharystia źródłem nadziei dla Europy*, w: *Mistyka nadzieją Europy*, red. A. Baran, Warszawa 2006, s. 43-72.
52. *Kierownictwo duchowe osób uzależnionych*, w: *Duchowa terapia osób uzależnionych*, red. A. Baran, Warszawa 2006, s. 99-125, 169-174 (pośłowie).
53. *Eucharystia w życiu duchowym św. Teresy od Dzieciątka Jezus*, cz. II, „*Życie Konsekrowane*” 2006 nr 1, s. 70-79.
54. *Chrzest a konsekracja zakonna*, „*Życie Konsekrowane*” 2006 nr 2, s. 53-62.
55. *Mistyka w szkołach duchowości europejskiej*, w: *Duchowość Europy zakorzeniona w miłości*, red. A. Baran, Warszawa 2007, s. 67-92.

4. Artykuły popularnonaukowe

1. *Doktryna św. Teresy z Avila o kierownictwie duchowym*, „*Karmel*” 1981 nr 1, s. 22-24.
2. *Mistrzynie życia duchowego*, „*Karmel*” 1982 nr 1, s. 24-26.
3. *Trapista z Gethsemani*, „*Niedziela*” 1983 nr 10, s. 4.
4. *Mistrzynie życia modlitwy*, „*Niedziela*” 1985 nr 41, s. 6.
5. *Naczelne zadania każdego powołania*, „*Karmel*” 1982 nr 3, s. 22-26.
6. *Powołanie zakonne*, „*Karmel*” 1982 nr 3, s. 26-31.
7. *Nowe spojrzenie na problem powołania*, „*Karmel*” 1983 nr 3, s. 54-58.
8. *Reformatorka Karmelu*, „*Karmel*” 1983 nr 3, s. 38-41.
9. *Powołanie i świętość życia małżeńskiego*, „*Karmel*” 1984 nr 4, s. 9-16.
10. *Istotna treść życia kontemplacyjnego*, „*Karmel*” 1984 nr 1, s. 3-11.
11. *Prawo do godnego umierania*, „*Przewodnik Katolicki*” 1990 nr 37, s. 5.

12. *Rodzicielstwo odpowiedzialne*, „Przewodnik Katolicki” 1990 nr 38, s. 4-5, 7.
13. *Zgodnie z katolickim humanizmem*, „Przewodnik Katolicki” 1990 nr 39, s. 1, 4.
14. *Życie – tak, więzienie – nie*, „Przewodnik Katolicki” 1990 nr 40, s. 7.
15. *Haniebne eksperymenty medyczne*, „Przewodnik Katolicki” 1990 nr 41, s. 1, 4.
16. *Haniebne eksperymenty medyczne c.d.*, „Przewodnik Katolicki” 1990 nr 42, s. 7.
17. *Modlitwa dzisiaj*, „Przewodnik Katolicki” 1991 nr 7, s. 1, 4.
18. *Odnaleźć siebie*, „Przewodnik Katolicki” 1991 nr 8, s. 5.
19. *Modlitwa i medytacja*, „Przewodnik Katolicki” 1991 nr 9, s. 5.
20. *Modlitwa oczyszczeniem ducha*, „Przewodnik Katolicki” 1991 nr 10, s. 4, 7.
21. *Wysłuchać się w słowo Boże*, „Przewodnik Katolicki” 1991 nr 11, s. 4.
22. *Czy istnieje wojna sprawiedliwa?*, „Przewodnik Katolicki” 1991 nr 11, s. 1, 7.
23. *Poświęcić czas na modlitwę*, „Przewodnik Katolicki” 1991 nr 12, s. 4.
24. *Błogosławiony Rafał Kalinowski. Męczennik konfesjonatu*, „Przewodnik Katolicki” 1991 nr 15, s. 1, 4. (Artykuły drukowane w cyklu: *Jaki człowiek – taka modlitwa*).
25. *Miłosierdzie Boże jako dar i zadanie*, w: *Kazania o miłosierdziu Bożym*, red. W. Kubacki, Kraków 1992, s. 207-211.
26. *Psychiczny kontekst nocy*, „Karmel” 1994 nr 1, s. 28-37.
27. *Powiedz zbolalej ludzkości*, „Miejsca Święte” 4 (2001), s. 18-21.

5. Recenzje

1. Robert Faricy TJ, *Dar kontemplacji i rozeznania*, Warszawa 1990, „Homo Dei” 1993 nr 2, s. 93-96.
2. James Borst, *Wprowadzenie do kontemplacji*, Kraków 1991, „Homo Dei” 1993 nr 2, s. 97-100.
3. Ks. Stefan Misiniec, *Dar nawrócenia. Doświadczenie łaski w procesie nawrócenia Eugeniusza Romera*, Kraków 1998, s. 215, „Ateneum Kapłańskie” 2000 z. 547, s. 578-581.
4. Ks. Krzysztof Dyrek SJ, *Formacja ludzka w wychowaniu seminarnym do kapłaństwa w świetle dokumentów posoborowych Kościoła*

ła i literatury teologicznej 1967-1997, Warszawa 1998, „Dobry Pasterz”, z. XXV, Zielona Góra 2000, s. 30-36.

5. Eugeniusz Sakowicz, *Rozważania o krzyżu*, Lublin 1999, s. 112, „Ateneum Kapłańskie” 2000 z. 547, s. 581-583; tenże, „Zeszyty Karmelińskie” 2001 nr 1, s. 120-122.

6. Recenzje wydawnicze

1. Teresa Paszkowska, *Integrująca rola Słowa*, RN KUL.

2. *Solidarni z nauczaniem Jana Pawła II*, „Episteme” 1, red. J.M. Dołęga, Olecko 1999, wyd. Wszechnicy Mazurskiej.

3. *Jest wśród nas* (pr. zb. III Sympozjum poświęcone pamięci Ojca Anzelma od świętego Andrzeja Corsini OCD, Macieja Gadka 1884-1969), Łódź 2000, wyd. Carmelitanum.

4. B. McGinn, P.F. McGinn, *Elary Christian Mystics. The Divine Vision of the Spiritual Masters*, tł. E. Nowakowska, *Dawni mistycy chrześcijańscy. Wizje Boga u mistrzów duchowych*, Kraków 2008, wyd. UJ Kraków.

7. Prace naukowe napisane pod kierunkiem O. Profesora

7.1. Prace doktorskie

1. Ks. Paweł Jakub Gwiazda, *Życie kontemplacyjne w doktrynie św. Grzegorza Wielkiego*, Warszawa 1999.

2. Bronisława F. Kubiak, *Zawierzenie opatrności Bożej w życiu i działalności kardynała Stefana Wyszyńskiego*, UKSW, Warszawa 2006.

3. Aleksandra Fronczek, *Personalistyczne podstawy ascezy w ujęciu Jana Pawła II*, UKSW, Warszawa 2006.

4. Jan Piotr Malicki OCD (Rwanda), *Geneza i dynamizm zawierzenia miłości miłosiernej św. Teresy od Dzieciątka Jezus i miłosierdziu Bożemu św. Faustyny Kowalskiej*, UKSW, Warszawa 2008.

7.2. Prace magisterskie i licencjackie

1. S. Urszula Mroczek FDC, *Posłuszeństwo w życiu i pismach Franciszki Lechner założycielki Zgromadzenia Córek Miłości Bożej*, Kraków WIK 1985.

2. Zdzisław Florek OCD, *Formacja moralna osób konsekrowanych w nauce św. Teresy z Avila*, Kraków 1986, WSD OCD praca przyjęta na KUL-u.

3. Ks. Paweł Jakub Gwiazda, *Propozycje zastosowania technik medytacyjnych religii wschodnich w modlitwie chrześcijanina w książkach Anthony'ego de Mello. Opis i próba oceny*, Warszawa 1993, ATK.
4. Paweł Sokołowski, *Kierownictwo duchowe w pismach bł. Jerzego Matulewicza*, ATK, Warszawa 1993.
5. Artur Stoń, *Zagadnienie modlitwy w pismach ojca Piotra Semenenci CR 1814-1886*, ATK, Warszawa 1993.
6. Wojciech Strójwąs OCD, *Pełnia człowieczeństwa według pism Edyty Stein*, Poznań 1995, WSD OCD afiliacja przy PWT, Poznań.
7. Marek Kepiński OCD, *Rola Człowieczeństwa Jezusa Chrystusa w modlitwie św. Teresy w oparciu o „Księgę życia”*, Poznań 1995, WSD OCD afiliacja przy PWT, Poznań.
8. Urszula Płachetko, *Kontemplacja w życiu chrześcijanina według Tomasza Mertona*, ATK, Warszawa 1997.
9. Tomasz Litwiejko, *Duchowość karmelity świeckiego na podstawie „Reguły życia” Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych*, Poznań 1997, WSD OCD afiliacja przy PWT, Poznań.
10. Antoni Rachmajda OCD, *Dialog pomiędzy Bogiem a człowiekiem u świętego Jana od Krzyża. Próba analizy union sanjuanistycznego*, Poznań 1998, WSD OCD afiliacja przy PWT, Poznań.
11. Zbigniew Stachowicz OCD, *Rola modlitwy w życiu świętej Teresy od Dzieciątka Jezus*, Poznań 1998, WSD OCD afiliacja przy PWT, Poznań.
12. Żaneta Urbanowicz, *Miłosierdzie Boże jako sprawność duchowa chrześcijanina według św. Teresy od Jezusa*, ATK, Warszawa 1999.
13. Magdalena Rojcka, *Modlitwa w nauczaniu Josemaría Escrivy de Balaguera założyciela OPUS DEI*, UKSW, Warszawa 1999.
14. Piotr Kołodziej, *Rola nocy czynnej zmysłów w życiu duchowym według św. Jana od Krzyża*, Poznań 1999, WSD OCD afiliacja przy PWT, Poznań.
15. Witold Lessner OCD, *Milczenie i samotność w zakonie kartuzów w pismach św. Brunona, Guidona I i Guidona II*, Poznań 1999, WSD OCD FWT.
16. Małgorzata Strzelecka, *Doświadczenie misterium Trójcy Przenajświętszej w życiu błogosławionej Elżbiety Catez*, UKSW, Warszawa 2000.
17. Edyta Wądołowska, *Rola kobiety według Edyty Stein*, UKSW, Warszawa 2000.
18. Agnieszka Monika Piestrzyńska, *Doświadczenie Boga u Tomasza Mertona*, UKSW, Warszawa 2000.

19. Anna Kowalczyk, *Kontemplacja w życiu osób świeckich według Raisy i Jakuba Maritain*, UKSW, Warszawa 2003.
20. Sylwia Dąbrowska, *Integralność życia i modlitwy w duchowości laikatu na podstawie wybranych publikacji w języku polskim*, UKSW, Warszawa 2004.
21. Małgorzata Pałycha, *Doświadczenie cierpienia w życiu duchowym siostry Faustyny Kowalskiej*, UKSW, Warszawa 2004.
22. Ks. Paweł Kończyk, *Świętość życia małżeńskiego według posoborowych publikacji w „Ateneum Kapłańskim” z lat 1966-1998*, UKSW, Warszawa 2005.
23. Wioletta Nasalska, *Życie modlitwy na podstawie publikacji w „Głosie Karmelu” 1946-1951*, UKSW, Warszawa 2006.
24. Monika Zwierzak, *Współczesne rozumienie ascezy w nauce św. Jana od Krzyża*, UKSW, Warszawa 2006.

8. Recenzje naukowe

8.1. Recenzje prac habilitacyjnych

1. Ocena całokształtu dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej s. dr. Teresy Paszkowskiej, nt. *Misterium konsekracji osób w perspektywie duchowości Soboru Watykańskiego II*, KUL, Lublin 2005.
2. Ocena całokształtu dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej ks. dr. Wojciecha Zyzaka, nt. *Fundamentalna rola wiary w życiu i pismach św. Teresy Benedykty od Krzyża Edyty Stein*, PAT, Kraków 2005.
3. Ocena całokształtu dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej ks. dr. Stanisława Sojka, nt. *Contemplatio et imitatio Christi. Chrystologiczny wymiar kontemplacji i naśladowania w duchowości chrześcijańskiej według współczesnego nauczania Kościoła*, PAT, Kraków 2006.

8.2. Recenzja o tytuł profesora

1. Ocena całokształtu dorobku naukowego ks. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego, prof. nadzw. UMK w Toruniu w związku z postępowaniem kwalifikacyjnym do tytułu naukowego profesora. Temat rozprawy profesorskiej *Problemy i zadania współczesnej hagiologii*, Toruń 2004.

8.3. Recenzje prac doktorskich

1. Ks. Marek Szymula, *Duchowość zakonna według pism bł. Honorata Koźmińskiego*, ATK, Warszawa 1997.

2. Tadeusz Krupnik OCD, *Modlitwa w życiu mniszym według Jana Kasjana*, PAT, Kraków 1997.
3. Ks. Krzysztof Dyrek TJ, *Formacja ludzka w wychowaniu seminarijnym do kapłaństwa w świetle dokumentów posoborowych Kościoła i literatury teologicznej 1967-1997*, ATK, Warszawa 1998.
4. Ks. Jan Wątroba, *Permanentna formacja duchowa kapłanów w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła 1963-1994*, ATK, Warszawa 1998.
5. S. Janina Krystyna Bąk, *Duchowość zakonna w życiu i myśli sługi Bożej Matki Anieli Róży Godeckiej*, ATK, Warszawa 1998.
6. Andrzej Baran OFMCap, *Formacja permanentna w Zakonie Braci Mniejszych Kapucynów po Soborze Watykańskim II w świetle oficjalnych dokumentów zakonu*, ATK, Warszawa 1999.
7. Jacek Kiciński CMF, *Celibat w życiu kapłańskim. Studium na podstawie publikacji polskojęzycznych po Soborze Watykańskim II*, KUL, Lublin 2000.
8. Ks. Andrzej Karczewski, *Życie duchowe chrześcijanina jako zbawczy dialog z Bogiem w nauczaniu sługi Bożego księdza Franciszka Blachnickiego 1921-1987*, UKSW, Warszawa 2000.
9. Ks. Jerzy Jeżowski, *Życie duchowe chrześcijanina w ujęciu bp. Antoniego Pawłowskiego 1903-1968*, UKSW, Warszawa 2000.
10. Ks. Grzegorz Tworzewski, *Duchowość kapłańska na łamach „The Priest” 1972-1997*, UKSW, Warszawa 2000.
11. Jacek Zdrzałek CSsR, *Trynitarnie źródła życia konsekrowanego w nauczaniu Jana Pawła II*, UKSW, Warszawa 2001.
12. Marcel Török OFMCap, *Przejawy duchowości franciszkańskiej w życiu i pismach św. Teresy od Dzieciątka Jezus, Doktor Kościoła*, KUL, Lublin 2001.
13. Ks. Adam Rybicki, *Doskonałość chrześcijańska w życiu, działalności i myśli biskupa Czesława Domina*, KUL, Lublin 2001.
14. Wiesław Błock OFMCap, *Figury biblijne w „Vita secunda”, zastosowane do św. Franciszka z Asyżu, na tle wcześniejszej literatury hagiograficznej*, KUL, Lublin 2001.
15. Ks. Grzegorz Lechowicz, *Wartości wychowawcze Ewangelii i ich realizacja w teorii warstwicznej wychowania Stefana Kunowskiego*, KUL, Lublin 2002.
16. Ks. Piotr Nikolski, *Tradycja prawosławna w mistyce Zachodu. Św. Jan od Krzyża w świetle tradycji ascetycznej Wschodu*, ChAT, Warszawa 2002.

17. Elżbieta Matulewicz, *Świętość chrześcijańska według bł. Jerzego Matulewicza*, UKSW, Warszawa 2002.
18. Ks. Stanisław Suwiński, *Duchowość zakonna bł. Marii Karłowskiej założycielki Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej*, UKSW, Warszawa 2002.
19. Katarzyna Świerszcz, *Świętość chrześcijańska w ujęciu bł. M. Marceliny Darowskiej 1827-1891*, UKSW, Warszawa 2002.
20. Ks. Włodzimierz Gałązka, *Doskonałość Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi na podstawie pism abp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego*, UKSW, Warszawa 2003.
21. Ks. Alojzjij Oberstar, *Świętość chrześcijanina w nauczaniu arcybiskupa Antona Bonawentury Jeglića*, UKSW, Warszawa 2003.
22. Lech Kowalewski, *Zjednoczenie mistyczne według Jana van Ruysbroecka*, UKSW, Warszawa 2003.
23. Krzysztof Wieliczko OSPPE, *Eschatologiczny charakter życia duchowego w Kościele w polskiej teologii posoborowej*, KUL, Lublin 2003.
24. Ks. Marek Wesołowski, *Świętość żołnierza w nauczaniu biskupa polowego Józefa Gawliny*, UKSW, Warszawa 2003.
25. Ks. Fabian Tokarski, *Formacja duchowa chrześcijanina w Ruchu Światło-Życie według ks. Franciszka Blachnickiego*, UKSW, Warszawa 2004.
26. S. Katarzyna Szalkowska, *Duchowość zakonna Sióstr Jezusa Miłosiernego w świetle pism św. Faustyny Kowalskiej i sł. B. Michała Sopocki*, UKSW, Warszawa 2004.
27. Marek Walkusz CSSp, *Życie wspólnotowe według nauczania sługi Bożego Franciszka Libermanna*, UKSW, Warszawa 2004.
28. Regina Czajkowska PDDM, *Duchowość zakonna Uczennicy Boskiego Mistrza w pismach księdza Jakuba Alberione założyciela Rodziny Paulińskiej*, UKSW, Warszawa 2004.
29. Henryk Krowicki S.CC., *Duchowość Zgromadzenia Najświętszych Serc Jezusa i Maryi. Studium teologiczne na podstawie pism założycieli o. Marii-Józefa Coudrin 1768-1339 i Matki Henryki Aymer 1768-1834 oraz dwóch pierwszych generalów: o. Rafaela Bonamie 1837-1853, i o. Euthyme Roochouze 1853-1869*, UKSW, Warszawa 2005.
30. Ks. Jarosław Błazejak, *Miłość w ujęciu sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego*, UKSW, Warszawa 2006.

31. Piotr Marcei Strojecki, *Duchowość III Świeckiego Zakonu NMP z Góry Karmel i św. Teresy od Jezusa na podstawie polskiej literatury teologicznej z lat 1876-1952*, UKSW, Warszawa 2006.
32. Katarzyna Dec, *Nowy człowiek w polityce w świetle nauczania Jana Pawła II*, KUL, Lublin 2006.
33. Wojciech Sugier OFMCap, *Zjednoczenie mistyczne w nauce bł. Honorata Koźmińskiego*, UKSW, Warszawa 2006.
34. Ks. Stanisław Kowalik, *Świętość chrześcijanina w nauczaniu św. Maksymiliana Marii Kolbego*, UKSW, Warszawa 2007.
35. Ks. Bogusław Koziół, *Duchowość Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej według o. Ignacego Posadzego*, UKSW, Warszawa 2007.
36. Anna Siudak FMM, *Duchowość zakonna Franciszkanek Misjonarek Maryi na podstawie pism bł. Heleny de Chappotin Marii od Męki Pańskiej*, UKSW, Warszawa 2007.
37. Dariusz Maciej Brozio, *Model życia chrześcijańskiego w świetle nauczania ks. Kazimierza Aleksandra Hamerszmita 1916-1996*, KUL, Lublin 2007.

8.4. Recenzje nostryfikacyjne prac doktorskich

1. Ks. Waldemar Robert Macko, *Il carisma del celibato dei laici e la sua incidenza nella loro vocazione anna santita Charyzmat celibatu świeckich i jego wpływ na uświęcenie*, Pontificia Studiorum Universitas A.S. Thoma Aq. in Urbe, Publicata Varsaviae, A.D. MCM-LXXXVI.
2. Ks. Mieczysław Mokrzycki, *La formazione sacerdotale nell'Arcidiocesi di Leopoli dei latini alla luce dei recenti documenti dopo il Consilio Vaticano II*, Univ. a S. Thoma Aq., Roma 1995.
3. Ks. Marek Sokołowski SJ, *L'esperienza per sonale degli esercizi spirituals de Sant Ignazio come Fondamento della direzione spirituals nell'epistolario di San Claudio la Colombiere*, Roma 1997.
4. S. Ewa Krężlik CSNI, *Identita e principali della „Vita religiosa Nascosta” nel pensiero di P. Onorato Koźmiński*, Romae 1997, Facultas Theologiae Pontificium Athenaeum „Antonianum”.

9. Referaty wygłoszone na sympozjach

1. Powrót. „Bądźcie miłosierni jak Ojciec” (Łk 6, 36), XVI Warmińskie Dni Duszpasterskie, Hosianum, Olsztyn (11.09.1999).

2. *Mistrz Jan Eckhart czołowy reprezentant europejskiej kultury chrześcijańskiej*, Studium Duchowości Europejskiej (Civitas Christiana), Warszawa (23.11.2000).
3. *Edyta Stein na drodze człowieka do Boga na progu Trzeciego Tysiąclecia*, Instytut Duchowości „Carmelitanum”, Poznań (12.10.2000).
4. *Kierownictwo duchowe w życiu i posłudze św. Rafała Józefa Kalinowskiego*, Karmelitański Instytut Duchowości (KID), Kraków (10.05.2001).
5. *Idea dziecięctwa duchowego w świetle nauczania sługi Bożego Ojca Anzelma Gadka jako droga doskonałości chrześcijańskiej*, Archidiecezjalne Studium Duchowości Chrześcijańskiej (filia UKSW), Łódź (13.04.2002).
6. *Duchowe doświadczenie Edyty Stein – św. Teresy Benedykty od Krzyża – w służbie odnowy naukowej refleksji teologicznej*, Karmelitański Instytut Duchowości (KID), Kraków (09.05.2002).
7. *Mistyka codzienności, Sekcja Teologii Duchowości i Misjologii*, UKSW, Warszawa (15.05.2002).
8. *Mertonowska koncepcja kontemplacji mistycznej*, Instytut Duchowości „Carmelitanum”, Poznań (23.10.2002).
9. *Mertonowska koncepcja życia kontemplacyjnego*. Sympozjum „Filozofować w kontekście teologii. Religia – Natura – Łaska”, KUL, Lublin (26.10.2002).
10. *Patriotyzm i miłosierdzie św. Rafała Kalinowskiego*. Sympozjum „Franciszkańska wyobraźnia Miłosierdzia”, zorganizowane przez WSD OFMCap. w Lublinie, Lublin (01.05.2003).
11. *„Zwrot ku mistyce” w duchowości współczesnej*. Sympozjum Sekcji Duchowości Teologów Polskich (SDTP) nt. „Teologia duchowości w Polsce. W 25-lecie SDTP”, Kraków (05.05.2003).
12. *Duchowa sylwetka św. Rafała Józefa Kalinowskiego w świetle „Wspomnień” syberyjskich*, I Colloquium naukowe nt. Polska literatura mistyczna. Badania interdyscyplinarne – UKSW oraz Instytut Filologii Polskiej Akademii Podlaskiej w Siedlcach. Obrady na UKSW, Warszawa (05.06.2003).
13. *Jezus Chrystus życiem kapłana*, XXXI Sympozjum dla księży rekolekjonistów, ojców duchownych i spowiedników kapłańskich, Jasna Góra, Częstochowa (27.01.2004).
14. *Droga duchowa św. Teresy Małgorzaty Redi*, VII Tydzień Duchowości Karmelitańskiej, ze świętymi: Teresą Małgorzatą Redi i Teresą de Los Andes, Kraków (05.05.2004).

15. *Sprawiedliwość drugie imię świętości*. Sympozjum nt. „Szukajcie Boga i Jego sprawiedliwości” (Sekcja Teologii Duchowości), UKSW, Warszawa (27.04.2005).

16. *Eucharystia w życiu duchowym św. Teresy od Dzieciątka Jezus*. Sympozjum nt. „Mistyka Eucharystyczna”, organizowane przez PAT i KID, Kraków (04.05.2005).

17. *Duchowy wymiar rozwoju człowieka*. Sympozjum nt. „Strategia rozwoju Polski w Europie – rozwój osobowy, przedsiębiorczość i innowacyjność w nauczaniu Jana Pawła II i Benedykta XVI”; organizatorzy sympozjum: Ruch Inicjatyw Społecznych „Praca”, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Związek Pracodawców Warszawy i Mazowsza, Warszawa (24.10.2006).

18. Konferencje rekolekcyjne dla kapłanów pracujących duszpastersko w Polskiej Misji Katolickiej w krajach Beneluksu. Miejsce rekolekcji: Opactwo LA TRAPE Abbaye N.D. de Scourmont 6464, Forgss-Chimay, Belgia (25.09-29.09.2006).

19. Konferencje rekolekcyjne dla kapłanów diecezji toruńskiej (ponad 60 uczestników). Miejsce rekolekcji: Pokrzyżacki Zamek Bierzgowski (23-28.11.2006).

20. Coroczny, całomiesięczny (in August) pobyt w Hagenbergu k. Linzu od r. 1989-2003 w charakterze invited speakers, als Vertreter des Pfarrers in Hagenberg n. Linz, Oberösterreich mit beamtlicher Einladung des Bischöfliches Ordinariat in Linz, Hagenberg, Górna Austria.

21. Sympozjum w Kaliningradzie (d. Królewiec, Königsberg) „Dyskusyjne warsztaty naukowe”; miejsce sympozjum: Kaliningrad, ul. Aleksandra Newskiego, parafia p.w. św. Adalberta, pod patronatem ks. proboszcza prałata Jerzego Steckiewicza, wikariusza biskupiego (Moskwa) dla Zachodniego Regionu Rosji. Tematyka referatów wygłoszonych w czasie sympozjum: 1. Duchowy wymiar rozwoju osobowego; 2. Współczesna duchowość chrześcijańska; 3. Duchowość karmelitańska, Kaliningrad (20.04.2007).

22. Sympozjum nt. Kierownictwo Duchowe Osób Konsekrowanych, miejsce sympozjum: Dom-Centrum Duchowości Misjonarzy Klaretynów. Tematyka wypłoszonych referatów: 1. Kierownictwo duchowe jako pomoc w doświadczeniu wiary osób konsekrowanych; 2. Biblijno-teologiczne podstawy kierownictwa duchowego; 3. Kierownictwo duchowe formacją dojrzałego sumienia; 4. Kierownictwo duchowe a sakrament Pokuty, Krzydlina Mała k. Wrocławia (30.04-03.05.2007).

23. *Św. Rafał Kalinowski jako odnowiciel zakonu karmelitów bosych w Polsce*, symposium nt. „Św. Rafał Józef Kalinowski w służbie Bogu i Ojczyźnie. 100-lecie jego śmierci (1907-2007)”, KUL, Lublin (26.10.2007).